

**WAKAF *IRSOD* DI NEGERI TERENGGANU:
SATU KAJIAN PERBANDINGAN ANTARA HUKUM SYARAK DAN
PELAKSANAANNYA**

***IRSOD WAQF IN THE STATE OF TERENGGANU:
A COMPARATIVE STUDY BETWEEN ISLAMIC LAW AND ITS
IMPLEMENTATION***

Ridzuan Mohamad*, Nadhirah Nordin and Zurita Mohd Yusoff

Faculty of Contemporary Islam, Universiti Sultan Zainal Abidin, Gong Badak
Campus, Terengganu, Malaysia

*Corresponding author: duan_shi@yahoo.com

Published online: 31 October 2024

To cite this article: Ridzuan Mohamad, Nadhirah Nordin and Zurita Mohd Yusoff. Wakaf *irsod* di negeri Terengganu: Satu kajian perbandingan antara hukum syarak dan pelaksanaannya. *Kajian Malaysia* 42(2): 333–351. <https://doi.org/10.21315/km2024.42.2.15>

To link to this article: <https://doi.org/10.21315/km2024.42.2.15>

ABSTRACT

Irsod waqf is a type of waqf that is mentioned in fiqh (Islamic jurisprudence). Its existence has not been discussed much academically compared to other types of waqf, such as family waqf, cash waqf, muaqqat waqf etc. This study explores the position of irsod waqf by examining several aspects, such as the debate about Islamic law and its implementation procedures. It focuses only on the implementation of irsod waqf in Terengganu because its policies and legislative provisions are found in the Waqf Enactment Terengganu 2016. This study uses qualitative methods. The research technique uses content analysis. Findings show that there are three important elements in the relationship between Islamic law and its implementation by Majlis Agama Islam dan Adat Melayu Terengganu (MAIDAM), which are the possession of property, purpose of the waqf and the method for implementing the waqf. The three elements have a significant relationship, whereby its position is consistent with fiqh and contemporary legislation, namely the National Land Code 1965 Act 56. Findings of this study have contributed to the MAIDAM, in the form

of a reference or guide when implementing improvements to waqf proceedings. In addition, it has created opportunities for further in-depth studies.

Keywords: waqf, Terengganu Malay Customs and Islamic Religious Council (MAIDAM), Islamic (syarak) law, National Land Code 1965 (Act 56), Waqf Enactment (State of Terengganu) 2016

ABSTRAK

Wakaf irsod merupakan salah satu jenis perwakafan yang ada di dalam hukum fiqh. Dari sudut perbincangan ilmiah, wakaf irsod tidak banyak dibahaskan berbanding jenis wakaf yang lain seperti wakaf zuriat, wakaf tunai, wakaf muaqqat dan sebagainya. Sehubungan itu, kajian ini akan menerokai kedudukan wakaf irsod terhadap beberapa aspek, antaranya aspek hukum syarak dan juga aspek tatacara pelaksanaan semasa. Skop kajian ini menfokuskan terhadap pelaksanaannya di negeri Terengganu kerana dasar perundangannya telah termaktub di dalam Enakmen Wakaf Terengganu 2016. Kajian ini menggunakan kaedah kualitatif. Teknik kajian ini pula menggunakan analisis kandungan. Dapatan kajian ini mendapati bahawa tiga elemen penting terhadap aspek hukum syarak dan hubungan pelaksanaannya di Majlis Agama Islam dan Adat Melayu Terengganu (MAIDAM), iaitu milikan harta, penerima wakaf dan kaedah perwakafan. Tiga elemen ini mempunyai hubungan yang signifikan iaitu kedudukannya yang selaras mengikut sudut disiplin ilmu fiqh dan juga Kanun Tanah Negara 1965 Akta 56. Hal ini disebabkan Akta 56 turut terlibat secara langsung tentang tanah-tanah wakaf di negara ini. Hasil kajian ini turut memberi sumbangan kepada MAIDAM untuk dijadikan sebagai rujukan atau panduan sekiranya penambahbaikan hendak dilaksanakan. Selain itu kajian ini juga turut membuka ruang kepada pihak pengkaji bagi menerokai secara lebih luas dan mendalam pada masa akan datang.

Kata kunci: wakaf irsod, Majlis Agama Islam dan Adat Melayu Terengganu (MAIDAM), hukum syarak, Kanun Tanah Negara 1965 (Akta 56), Enakmen Wakaf Terengganu 2016

PENDAHULUAN

Wahbah al-Zuhaili (2008) telah membahagikan beberapa jenis perwakafan yang ada di dalam hukum fiqh seperti wakaf zuriat, wakaf *muabbad*, wakaf *muaqqat*, wakaf *musya*, wakaf *musytarak* dan wakaf *irsod*. Jenis-jenis wakaf tersebut turut ditakrifkan juga di dalam Enakmen Wakaf Terengganu 2016 Seksyen 18(1) iaitu:

1. Wakaf *muabbad* ertinya suatu penyerahan sebagai wakaf yang berkekalan;
2. Wakaf *muaqqat* ertinya sesuatu penyerahan wakaf untuk suatu tempoh tertentu;
3. Wakaf *musya* ertinya suatu penyerahan sebagai wakaf apa-apa hak ke atas mana-mana harta yang dimiliki bersama dan tidak dipecah bahagi; dan
4. Wakaf *musytarak* ertinya penyatuan beberapa wakaf termasuklah mana-mana wakaf yang diwujudkan melalui *istibdal* dan syer wakaf.

Bagi pengertian wakaf zuriat pula, ia ditakrifkan secara berasingan di dalam perundangan tersebut iaitu di bawah Seksyen 35(1) iaitu “mana-mana orang yang berhasrat untuk berwakaf boleh mewakafkan harta kepada warisnya.”

Pengertian “waris” dalam peruntukan ini dijelaskan pula di bawah Seksyen 2(1) iaitu “pihak waris yang berhak mendapat harta pusaka menurut hukum syarak.”

Ridzuan, Zurita dan Nadhirah (2020) menjelaskan bahawa pelaksanaan wakaf zuriat di negeri Terengganu mempunyai beberapa aspek tadbir urus yang lengkap seperti sistem perekodan yang sistematik terhadap maklumat ahli zuriat, maklumat tanah dan maklumat hasil sewaan hartanah. Namun, skop kajian ini tertumpu kepada pelaksanaan wakaf *irsod* kerana kedudukannya turut termaktub di dalam perundangan wakaf di Terengganu iaitu Enakmen Wakaf Tahun 2016. Kedudukan wakaf *irsod* dalam perundangan ini tidak diperhalusi dari sudut pengurusannya, tetapi ia hanya diperuntukkan sebagai tafsiran seperti yang dinyatakan di bawah Seksyen 18(2) (a) iaitu “wakaf *irsod*’ ertinya penyerahan mana-mana tanah sebagai wakaf oleh kerajaan, baitulmal atau mana-mana perbadanan, institusi, organisasi atau badan-badan lain menurut hukum syarak.”

Peruntukan tentang wakaf *irsod* di dalam perundangan tersebut bersifat umum. Bagi Peraturan-peraturan Pendaftaran Wakaf 2019 pula hanya menyentuh secara kaedah pendaftarannya sahaja. Sehubungan itu, kajian ini penting untuk melihat sejauh manakah pelaksanaan wakaf *irsod* secara keseluruhannya yang dilaksanakan oleh pihak Majlis Agama Islam dan Adat Melayu Terengganu (MAIDAM). Menurut Fatimah Harun, kedudukan wakaf *irsod* turut melibatkan hubungan dengan pihak kerajaan sama seperti wakaf tunai, wakaf zuriat, wakaf khas dan wakaf am.¹ Dari sudut hukum syarak pula, pihak Jawatankuasa Fatwa Negeri Terengganu masih tidak membuat sebarang keputusan tentang kedudukan wakaf *irsod* berhubung ciri-ciri pelaksanaannya. Oleh yang demikian, objektif kajian ini akan menerokai

kedudukan wakaf *irsod* iaitu perbahasan dari sudut hukum fiqh, pelaksanaan semasa dan kajian dari sudut perbandingannya.

METODOLOGI KAJIAN

Metodologi kajian ini dijalankan secara kualitatif dan instrumen kajian ini pula menggunakan kaedah penyelidikan perbandingan. Menurut Ghazali dan Sufean (2016), terdapat 24 instrumen bagi kajian kualitatif iaitu analisis kandungan, sejarah, antropologi, etnografi, analisis analitik, kajian lapangan, interaksi simbolik, naratif, perspektif dalaman, etnometodologi, naturalistik, kajian tindakan, dokumentari, kajian kes, deskriptif, etnologi, fenomologi, riwayat hidup, inkuiri naturalistik, ekologi psikologi, interaksi simbolik, sistem teori kajian eksperimen, penyelidikan perbandingan dan orientasional.

Wakaf *irsod* memerlukan kepada kajian dokumen iaitu melalui pendekatan instrumen pemerhatian terhadap kitab Turath yang telah dibahaskan oleh para ulama silam. Kajian ini juga turut melaksanakan kutipan data di lapangan secara proses temu bual. Temu bual yang dilaksanakan dalam kajian ini menggunakan teknik “tidak berstruktur” kerana soal selidik yang dikemukakan melibatkan pensampelan bertujuan agar responden dapat memberi ulasan yang lebih meluas, namun ia masih dalam lingkungan mengikut tema topik terhadap sesebuah kajian (Siti Uzairiah 2018). Berdasarkan protokol bagi teknik temu bual, ia dibahagikan kepada tiga jenis, iaitu temu bual berstruktur, semi-berstruktur dan tidak berstruktur. Masing-masing mempunyai fungsi tersendiri berkait hal-hal penyelidikan yang dijalankan. Responden terdiri daripada kakitangan MAIDAM khususnya dalam kalangan yang bertugas di bahagian atau unit wakaf. Dua orang yang menjadi responden utama iaitu Yacob Abdullah yang berkhidmat sebagai Pegawai Wakaf Gred S44 dan Fatimah Harun berkhidmat sebagai Penolong Pegawai Wakaf Gred S27.

Burns (2000) menjelaskan bahawa menganalisis data merupakan suatu perkara yang memerlukan pemerhatian yang tinggi iaitu cara memahami suatu makna daripada data-data yang diperoleh. Merriam (2001) pula menjelaskan pemerhatian data akan terarah kepada tema-tema yang telah distrukturkan. Menurut pandangan Othman (2017), proses analisis data dilakukan dengan beberapa cara sama ada kaedah induktif atau deduktif, dan protokol bagi analisis kajian kualitatif turut meliputi beberapa kaedah analisis sama ada induktif, deduktif atau komparatif. Kajian ini juga dilaksanakan secara analisis kandungan terhadap data-data yang

diperoleh melalui temu bual yang dijalankan, serta dokumen rasmi yang diperoleh daripada MAIDAM.

WAKAF *IRSOD* DALAM KONTEKS HUKUM SYARAK

Muṣṭafa (2010) menjelaskan bahawa wakaf merupakan perkataan daripada bahasa arab iaitu *waw-qāf-fā*. Menurut Ibnu Manẓur (1990) pula wakaf bermaksud “terhenti”, manakala para ulama dalam mazhab Syafii menerangkan harta wakaf merupakan harta hak milik Allah SWT secara mutlak dan pemilik asalnya telah terputus daripada segala hak pengurusannya (Wahbah al-Zuhailī 2008). Menurut Mazhab Maliki pula, harta wakaf masih boleh ditadbir urus oleh pemilik asalnya, namun hanya terhad mengikut tujuan diwakafkan (Ibnu Qudāmah 1990). Berlainan pula pandangan Mazhab Hanafi iaitu menurut Ibnu al-Humam (1977), harta wakaf boleh dimiliki oleh pemilik asal, namun manfaatnya tidak boleh digunakan kerana manfaat tersebut merupakan wakaf yang bersifat kekal. Dari sudut pengertian di bawah Enakmen Wakaf Terengganu 2016, harta wakaf bermaksud *mawquf* yang ditakrifkan di bawah Seksyen 2(1) iaitu “apa-apa harta yang telah diwakafkan.”

Harta dalam konteks ini turut ditakrifkan juga di bawah seksyen yang sama iaitu Seksyen 2(1) (a), (b), (c) dan (d):

“Harta” termasuklah – (a) harta alih, harta tak alih atau harta intelek; (b) apa-apa manfaat, faedah atau kepentingan dalam apa-apa harta alih, harta tak alih atau harta intelek; (c) apa-apa hak, kepentingan, hakmilik atau selainnya yang berkaitan dengan harta alih, harta tak alih atau harta intelek; dan (d) kepakaran atau perkhidmatan, yang mempunyai nilai mengikut Hukum Syarak; “harta alih” ertinya harta yang boleh dialihkan termasuk saham, wang, emas, perak dan yang seumpama dengannya; “harta intelek” ertinya apa-apa yang berkaitan dengan hakcipta, paten, rekabentuk perindustrian, cakera optik, cap dagangan, dan yang seumpama dengannya; “harta tak alih” ertinya harta yang tidak boleh dialihkan termasuk tanah, bangunan dan yang seumpama dengannya.

Perkataan *irsod* pula ialah daripada huruf *rā-ṣād-dāl*, ia dibaca “baris atas” atau *fathah* dan kesemuanya merupakan *Fi’il Madi* yang bermaksud “memperhati” (Mohd Idris 2006). Dari sudut pengertian yang lain, ia juga bermaksud suatu tempat yang jarang dituruni hujan (Majma’ 2008). Mengikut pengertian fiqh pula, perkataan *irsod* dari sudut terminologi iaitu *idād* bermaksud pelbagai. Menurut pengertian para ulama fiqh, *irsod* bermaksud pemerintah yang menggunakan sebahagian harta baitulmal untuk kebaikan (Wuzrāt Al-Awqāf 2015). *Irsod* juga mempunyai empat rukun, iaitu *mursid* (penjaga amanah), *māl mursod* (harta), *mursod alahi*

dan *sighah*. *Māl mursod* bermaksud sebuah harta milik orang ramai namun ia tidak boleh dimanfaatkan kecuali melalui peranan pihak pemerintah iaitu dalam konteks peranan baitulmal. Peranan ini adalah di bawah tanggungjawab pemerintah atau pemerintah boleh melantik daripada mana-mana pihak tertentu sebagai wakil bagi melaksanakan urusan harta tersebut. Pihak yang bertanggungjawab pula dinamakan sebagai *mursod alahi* dan syaratnya mestilah mempunyai kemampuan ke atas peranan tersebut. Bagi tujuan *māl mursod* pula, ia mestilah untuk kegunaan umum. Namun demikian, terdapat khilaf dalam kalangan para ulama dari sudut tujuannya, menurut jumhur ulama Hanafi, Maliki dan sebahagian Mazhab Syafi tidak mengharuskan *māl mursod* digunakan untuk kepentingan khusus, tetapi diharuskan pula oleh kebanyakan dalam Mazhab Syafi dan Mazhab Hambali. Selain itu, ia diharuskan kepada pihak tertentu seperti manfaatnya kepada fakir miskin dan pandangan ini turut dikemukakan oleh Ibn Nujim. Bagi syarat *sighah* pula, para ulama menyamakan dengan lafaz ibadat wakaf. Justeru, kebanyakan para ulama telah membezakan kegunaan untuk perkataan *irsod* dengan perkataan wakaf kerana wakaf mempunyai ibadat yang khusus dan rukunnya berbeza dengan ibadat *irsod* (Wuzrāt Al-Awqāf 2015). Ibnu Abidīn turut menjelaskan bahawa ibadat wakaf yang sah adalah disebabkan memenuhi syarat-syarat wakaf antaranya mestilah seseorang mempunyai hak milik yang sempurna. Bagi *irsod* pula, ia merupakan harta milik orang ramai yang ditempatkan di baitulmal dan pihak pemerintah mewakafkan harta tersebut, maka dalam konteks ini ia bukan dikira sebagai wakaf yang sebenar (Ibnu Abidīn, n.d.). Sehubungan itu, terdapat pendapat lain yang menyatakan bahawa wakaf *irsod* merupakan wakaf yang tidak sebenar kerana hak milik asal bagi harta tersebut ialah hak milik umat Islam yang telah diwakilkan kepada pihak pemerintah untuk melaksanakan ibadat wakaf (Wuzrāt Al-Awqāf 2015).

Mengenai perbincangan kedudukan wakaf *irsod*, ia merupakan perkara khilaf dalam kalangan para ulama silam. Menurut Abu Abbas, harta baitulmal mestilah dijaga sepenuhnya oleh pihak pemerintah serta mengagihkan mengikut landasan hukum syarak serta masalah umum. Namun demikian, pemerintah juga boleh mewakafkan harta tersebut jika tujuannya untuk masalah umum dan ini dibenarkan dalam Mazhab Syafi. Walau bagaimanapun, harta tersebut bukan hak milik pemerintah, maka wakaf tersebut bukan bersifat yang sebenar atau hakiki (Abu Abbas n.d.). Menurut Ibnu Hibān, pemerintah boleh mewakafkan harta baitulmal sekiranya dalam tempoh tersebut ia mempunyai masalah umum maka dalam konteks ini ia dinamakan sebagai *irsod* (Ibnu Abidīn 1992). Al-Māwardī pula berpandangan bahawa pemerintah mempunyai hak ke atas tanah-tanah yang dibangunkan sebagai mana perbincangannya dalam kitab *Al-Aḥkām Al-Ṣulṭāniyyah* bab *ihyā* dan *al-mawāt* bagi konteks tersebut jika mana-mana tanah yang terbiar setelah diusahakan oleh seseorang maka pihak pemerintah boleh menggunakan tanah tersebut dengan

mewakafkan untuk kepentingan umum (Al-Māwardī n.d.). Merujuk pandangan salah seorang ulama kontemporari iaitu Wahbah al-Zuhailī, beliau menjelaskan bahawa wakaf *irsod* merupakan wakaf daripada pihak pemerintah untuk dijadikan sebagai masalah umum seperti pembinaan sekolah, hospital dan sebagainya. Kedudukan tersebut adalah harus, namun demikian ia juga tidak bersifat sebagai wakaf yang sebenar (Wahbah al-Zuhailī 2008). Kesimpulannya, merujuk perbahasan para ulama di atas bahawa kedudukan wakaf *irsod* merupakan perkara yang khilaf, ini disebabkan perselisihan dari sudut kedudukan status hak milik harta. Maka dalam konteks tersebut, ia turut memberi kesan terhadap kedudukan wakaf sehingga para ulama menghukumkan ia sebagai wakaf yang bukan sebenar.

PELAKSANAAN WAKAF *IRSOD* DI TERENGGANU

Dalam konteks perundangan, kedudukan wakaf turut termaktub di dalam Perlembagaan Persekutuan Jadual Kesembilan iaitu senarai negeri. Ia merupakan suatu perkara yang melibatkan perkara hal ehwal Islam dan terletak di bawah bidang kuasa negeri-negeri.

Hukum syarak dan undang-undang diri dan keluarga bagi orang yang menganut agama Islam, termasuk Hukum Syarak berhubung dengan mewarisi harta berwasiat dan tak berwasiat, pertunangan, perkahwinan, perceraian, maskahwin, nafkah, pengambilan anak angkat, taraf anak, pemberian, pembahagian harta dan amanah bukan khairat: Wakaf Islam dan ta'arif serta peraturan mengenai amanah khairat dan khairat agama, pelantikan pemegang-pemegang amanah dan perbadanan bagi orang-orang mengenai pemberian agama Islam dan khairat, yayasan, amanah, khairat dan yayasan khairat yang dijalankan, kesemuanya sekali dalam Negeri: adat istiadat Melayu.

Di Terengganu, segala tadbir urus wakaf terletak di bawah MAIDAM. Badan ini ditubuhkan di bawah Enakmen Pentadbiran Hal Ehwal Islam Seksyen 4 iaitu:

1. Maka hendaklah ada suatu badan bernama “Majlis Agama Islam dan Adat Melayu” untuk membantu dan menasihati Duli Yang Maha Mulia Sultan dalam perkara-perkara yang berhubungan dengan agama Islam.
2. Apabila seksyen ini mula berkuat kuasa, Majlis Agama Islam dan Adat Melayu yang wujud sebelum permulaan kuat kuasa itu menurut kuasa Enakmen terdahulu hendaklah disifatkan sebagai Majlis yang disebut dalam subseksyen (1).
3. Segala hak, kuasa, kewajipan dan tanggungan yang sebelum Enakmen ini mula berkuat kuasa adalah terletak hak atau dipertanggungkan pada Majlis

terdahulu hendaklah apabila Enakmen ini mula berkuat kuasa terletak hak dan dipertanggungjawabkan pada Majlis, kecuali mana-mana yang tidak selaras dengan peruntukan-peruntukan Enakmen ini.

4. Segala jenis harta, alih dan tak alih, yang sebelum Enakmen ini mula berkuat kuasa, adalah terletak hak pada Majlis terdahulu hendaklah, apabila Enakmen ini mula berkuat kuasa, terletak hak pada Majlis tanpa dipindahkan, diserahkan atau dipindahmilikkan.

Dari sudut sejarah penubuhannya, MAIDAM mula dikuatkuasa di bawah Undang-Undang Bil/1949 yang diwartakan bertarikh 16 Februari 1949. Perundangan ini dinamakan secara rasminya iaitu Undang-Undang Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat 1949 (1368). Undang-undang ini telah dipinda pada tahun 1955, dan dinamakan pula sebagai Undang-Undang Pentadbiran Hukum Syarak Tahun 1955 (1375). Setelah 29 tahun, pindaan telah dibuat ke atas undang-undang tersebut sehingga wujudnya pula Undang-Undang Pentadbiran Hal Ehwal Agama 1986. Terakhir, undang-undang ini turut berlaku pindaan dan kemudiannya wujud sebuah perundangan yang dikuatkuasakan hingga kini iaitu Enakmen Pentadbiran Hal Ehwal Islam (Terengganu) 2001 (MAIDAM 2018). Dalam konteks tadbir urus wakaf, ia turut dimuatkan dalam perundangan tersebut iaitu di bawah Seksyen 63. Selain itu, ia juga dimuatkan secara lebih khusus di dalam Enakmen Wakaf Terengganu 2016 Seksyen 4(1) (a) iaitu “Majlis hendaklah menjadi pemegang amanah tunggal bagi semua wakaf, yang terletak di dalam Negeri Terengganu.”

MAIDAM turut melaksanakan wakaf secara harta tak alih dan alih. Sehubungan itu, wakaf *irsod* termasuk sebagai harta tak alih kerana melibatkan tanah dan hartanah. Segala jenis wakaf pula turut direkodkan kepada dua kategori sama ada sebagai wakaf khas atau wakaf am. Perkara ini dimuatkan di dalam Enakmen Wakaf Terengganu 2016 Seksyen 14(a) dan (b) iaitu “Jenis wakaf yang boleh diwujudkan di bawah Enakmen ini ialah – wakaf am dan wakaf khas.”

Wakaf khas dibahagikan kepada beberapa jenis seperti wakaf tapak masjid, tapak surau, wakaf manfaat, wakaf zuriat dan tapak perkuburan Islam. Bagi wakaf am hanya satu jenis sahaja iaitu berdasarkan kepada hasrat pewakaf dengan menyatakan di dalam *sighahnya* secara umum.² Secara takrifan kedua-dua jenis wakaf ini turut dimuatkan di dalam Enakmen Wakaf Terengganu 2016 Seksyen 2(1) iaitu “‘wakaf am’ ertinya apa-apa mawquf yang diwujudkan bagi tujuan kebajikan umum menurut Hukum Syarak; ‘wakaf khas’ ertinya apa-apa mawquf yang diwujudkan bagi suatu tujuan yang khusus menurut Hukum Syarak.”

Tanah-tanah wakaf yang didaftarkan di MAIDAM pada tahun 2018 ialah sebanyak 775 lot. Ia termasuk segala jenis wakaf am dan wakaf khas yang meliputi tapak

masjid, tapak surau, tapak kubur, wakaf zuriat dan manfaat wakaf. Jumlah tanah tersebut boleh dilihat secara terperinci seperti yang ditunjukkan dalam Jadual 1.

Jadual 1: Tanah wakaf Terengganu tahun 2018

Daerah	Wakaf am	Tapak masjid	Tapak surau	Tapak kubur	Wakaf zuriat	Manfaat wakaf	Jumlah
Kemaman	24	2	11	1	–	7	45
Kuala Terengganu	127	19	26	43	21	195	431
Hulu Terengganu	17	3	8	7	1	15	51
Dungun	3	2	6	1	–	1	13
Marang	25	11	34	13	4	41	128
Setiu	5	9	3	2	–	–	19
Besut	4	–	6	3	–	6	19
Kuala Nerus	15	6	23	11	1	13	69
Jumlah	220	52	117	81	27	278	775

Sumber: MAIDAM (2020)

Pelaksanaan Wakaf Irsod

Berdasarkan perundangan yang ada iaitu Enakmen Wakaf Terengganu 2016, kedudukan wakaf *irsod* turut dimuatkan secara tafsiran di bawah Seksyen 18(2) (a). Kedudukan tersebut melibatkan serahan tanah oleh pihak kerajaan, baitulmal atau institusi kepada pihak MAIDAM untuk dijadikan sebagai tanah wakaf. Namun demikian, pelaksanaan wakaf *irsod* yang terdapat di MAIDAM melibatkan serahan tanah daripada pihak berkuasa negeri (PBN). Dalam konteks ini, serahan tanah tersebut tertakluk di bawah Kanun Tanah Negara 1965 (Akta 56) iaitu Seksyen 76. Bagi kaedah pendaftaran tanah pula, ia turut dimuatkan di dalam Peraturan-Peraturan Pendaftaran Wakaf (Terengganu) 2019 iaitu Warta Kerajaan Jil 72 No 21 di bawah Seksyen 7(1), (2) dan (3) seperti berikut:

- (a) Pendaftaran wakaf *irsod* melibatkan penyerahan mana-mana tanah sebagai wakaf oleh kerajaan hendaklah dibuat melalui kaedah pemberimilikan tanah kerajaan di bawah seksyen 76 Kanun Tanah Negara 1965;
- (b) Bagi maksud perenggan (a), Majlis hendaklah mengemukakan permohonan sebagai mana peruntukan seksyen 76 Kanun Tanah

Negara 1965;

- (c) Tanah wakaf yang diwakaf selain daripada subperenggan (a) hendaklah melalui kaedah pendaftaran pindah milik di bawah Peraturan 3 dalam Peraturan ini.

Borang Jadual 1 yang diguna pakai di seluruh pejabat tanah di peringkat negeri-negeri merupakan sebuah ketetapan di bawah perundangan tanah iaitu Seksyen 76 Kanun Tanah Negara 1965. Di Terengganu, borang ini mempunyai nombor siri secara khusus iaitu [N.L.C.53-PIN.1/86]. Kaedah pendaftaran ini mempunyai beberapa peringkat dari sudut prosedurnya. Pertama, pihak MAIDAM akan mengenal pasti tanah-tanah rizab kerajaan yang hanya melibatkan tapak masjid, surau dan perkuburan Islam. Kedua, pihak MAIDAM akan melengkapkan kesemua item atau ruangan yang ada di dalam borang tersebut seperti nombor lot tanah, nombor sempadan, nombor daerah, nombor mukim, pelan tanah, nombor lot tanah berhampiran iaitu utara, selatan, timur dan barat. Ketiga, proses serahan dokumen kepada pihak pejabat tanah. Keempat, proses siasatan tapak oleh penolong pegawai tanah (PPT). Kelima, memohon pandangan agensi teknikal seperti Jabatan Kerja Raya (JKR), majlis daerah atau bandaraya, Jabatan Pengairan dan Saliran (JPS) dan beberapa agensi yang lain. Keenam, membenteng laporan teknikal dalam jawatankuasa tanah. Ketujuh, membuat laporan lengkap dan menghantar kepada Pejabat Tanah dan Galian Terengganu (PTG). Kelapan, menyediakan kertas kerja kepada Majlis Mesyuarat Kerajaan Negeri Terengganu (MMKN) yang dipengerusikan oleh YAB Menteri Besar. Kesembilan, jika lulus, pihak PTG akan mengarahkan kepada pejabat tanah untuk mengeluarkan Borang 5A. Kesepuluh, pihak MAIDAM akan membuat bayaran berdasarkan notis diberikan. Kesebelas, jika tanah tersebut tidak dikenakan upahan ukur maka bayaran terus dibuat dan akhirnya pejabat tanah akan mengeluarkan suratan hakmilik atau geran tanah kepada pihak MAIDAM dan geran tersebut akan didaftarkan sebagai tanah wakaf.²

Borang 5A merupakan notis yang dikeluarkan oleh pihak pejabat tanah tentang pembayaran tanah yang perlu dibayar. Perkara ini tertakluk di bawah Seksyen 81 dan 82 Kanun Tanah Negara 1965 iaitu:

Secepat yang mungkin selepas apa-apa jumlah wang menjadi genap masa berkenaan dengan mana-mana tanah menurut kuasa subseksyen (1), Pentadbir Tanah hendaklah, melalui notis dalam Borang 5A, menghendaki tuannya yang dicadangkan membayar jumlah wang itu kepadanya dalam tempoh yang dinyatakan mengenai dalam notis itu: dan jika apa-apa jumlah wang sedemikian tidak dibayar dalam masa yang dinyatakan itu, kelulusan Pihak Berkuasa Negeri untuk pemberimilikan itu hendaklah dengan itu luput.

Terdapat enam item yang terkandung di dalam Borang 5A yang tercatat di dalamnya iaitu jenis penggunaan tanah, daerah, suratan hakmilik, keluasan, luas lot dan mukim. Terdapat kenyataan tambahan pada item sekatan kepentingan iaitu “tanah ini tidak boleh digadai, dijual dan dipindah milik,” walaupun perkataan wakaf tidak tertulis di dalamnya, namun keterangan tersebut telah memenuhi prinsip wakaf mengikut hukum syarak.

Pemberimilikan tanah kerajaan di bawah Seksyen 62 Kanun Tanah Negara kepada pihak MAIDAM untuk dijadikan sebagai tanah wakaf telah mendapat kelulusan daripada MMKN Kali Ke-3 bertarikh 17 Januari 2018 seperti keputusan berikut:

Pihak Berkuasa Negeri bersetuju untuk membatalkan mana-mana tanah yang direzabkan/diwartakan menurut Seksyen 62 Kanun Tanah Negara (KTN) bagi tujuan awam iaitu tapak masjid, surau dan kubur. Setelah perjalanan pembatalan selesai, tapak berkenaan boleh dipohon oleh Majlis Agama Islam dan Adat Melayu Terengganu (MAIDAM). Manakala tanah-tanah yang belum direzabkan/diwartakan hendaklah dipohon terus untuk diberimilik. (Cabutan minit Pejabat Tanah dan Galian Negeri Terengganu 2018)

Berdasarkan keputusan MMKN di atas, pelaksanaan ini melibatkan tiga agensi utama iaitu MAIDAM, Jabatan Agama Hal Ehwal Terengganu (JHEAT) dan pejabat tanah daerah-daerah. Mengikut pelaksanaannya pula, perkara ini turut dijelaskan seperti 10 prosedur di atas. Tanah-tanah yang telah dikenal pasti oleh pihak MAIDAM dan pihak JHEAT untuk memproses pembatalan warta dan prosedur pemberimilikan di bawah Seksyen 76 Kanun Tanah Negara yang direkodkan seperti yang tertera dalam Jadual 2.

Jadual 2: Tanah-tanah kerajaan untuk dijadikan sebagai wakaf

Daerah	Lot			Jumlah
	Tapak masjid	Tapak kubur	Tapak surau	
Kuala Terengganu	65	33	4	102
Kemaman	40	123	76	239
Dungun	3	42	4	49
Hulu Terengganu	68	51	2	121
Marang	56	74	8	138
Besut	7	26	2	35
Setiu	6	61	–	67
Kuala Nerus	16	62	4	82
Jumlah	261	472	100	833

Sumber: MAIDAM (2020)

Tanah-tanah yang diwartakan untuk tapak masjid, surau dan perkuburan Islam di bawah Seksyen 62 Kanun Tanah Negara 1965 ini akan dibatalkan pewartaannya dan akan dijadikan sebagai tanah wakaf melalui proses pada Borang Jadual 1. Proses ini akan diberimilik di bawah Seksyen 72 seterusnya tanah tersebut akan dikeluarkan suratan hakmilik selepas selesai bayaran ke atas Borang 5A sebagai mana mengikut prosedur di bawah Seksyen 81(2). Sehubungan itu, pihak MAIDAM akan melaksanakan proses pengisian “Borang Jadual 1” dengan melibatkan tanah-tanah yang berada di semua daerah iaitu daerah Kuala Terengganu, Kuala Nerus, Kemaman, Marang, Setiu, Hulu Terengganu, Besut dan Dungun. Merujuk Jadual 2, daerah Kemaman mempunyai jumlah lot tertinggi berbanding daerah yang lain iaitu sebanyak 239 lot, diikuti daerah Marang sebanyak 138 lot, daerah Hulu Terengganu sebanyak 121 lot, daerah Kuala Terengganu sebanyak 102 lot, daerah Kuala Nerus sebanyak 82 lot, daerah Setiu sebanyak 67 lot, daerah Dungun sebanyak 49 lot dan terakhir daerah Besut sebanyak 35 lot. Mengikut jenis wakaf pula, tapak kubur Islam adalah tertinggi iaitu sebanyak 472 lot, diikuti tapak masjid sebanyak 261 lot dan tapak surau sebanyak 100 lot yang kesemuanya berjumlah 833 lot.¹

DAPATAN KAJIAN DAN PERBINCANGAN

Para ulama telah bersepakat bahawa ibadat wakaf mempunyai empat rukun iaitu pewakaf (*waqif*), harta (*mawquf*), penerima wakaf (*mawquf alaih*) dan *sighah*. Empat rukun ini turut dimuatkan juga di dalam Enakmen Wakaf Terengganu 2016 iaitu: Pertama, prihal *waqif* di bawah Seksyen 31(1): (a) sudah mencapai umur lapan belas tahun; (b) sempurna akal; (c) tidak diisytiharkan bankrap; dan (d) dengan rela hati. Kedua, prihal *mawquf* di bawah Seksyen 23: (1) (a) dimiliki oleh waqif; (b) boleh dipindah milik atau diserahkan tanpa sebarang halangan; dan (c) boleh memberikan apa-apa manfaat, faedah atau kepentingan. Ketiga, prihal *mawquf alaih* di bawah Seksyen 2(1): ertinya orang yang berhak menerima apa-apa manfaat, faedah, kepentingan atau keuntungan daripada suatu *mawquf*.

Bagi wakaf *irsod* pula, menurut Enakmen Wakaf Terengganu 2016 telah dinyatakan di bawah Seksyen 18(2) (a) iaitu ‘wakaf *irsod*’ ertinya penyerahan mana-mana tanah sebagai wakaf oleh kerajaan, baitulmal atau mana-mana perbadanan, institusi, organisasi atau badan-badan lain menurut Hukum Syarak.”

Dari sudut pelaksanaan wakaf *irsod* di MAIDAM, tataranya telah dimuatkan di dalam Peraturan-peraturan Pendaftaran Wakaf (Terengganu) 2019 di bawah Seksyen 3 dan Seksyen 4 iaitu menyentuh tentang kaedah proses pendaftaran

tanah wakaf yang diterima daripada pihak Kerajaan Negeri Terengganu. Mengenai kedudukan wakaf *irsod* dalam konteks hukum syarak, ia merupakan perkara khilaf dalam kalangan para ulama disebabkan harta atau *mawquf* merupakan harta milik orang ramai. Jika merujuk konsep harta yang dibenarkan untuk diwakafkan mestilah harta dalam keadaan milikan yang sempurna oleh pihak pewakaf. Namun dalam konteks ini, kedudukan *mawquf* bagi wakaf *irsod* tidak mempunyai milikan penuh oleh pihak pewakaf.

Apabila dibandingkan harta *irsod* dengan tanah yang diberimilik oleh pihak kerajaan dengan melihat beberapa peruntukan perundangan, maka ia tidak mempunyai kesaksamaan antara hubungan tersebut. Justeru, kajian ini melihat beberapa hubungannya secara keseluruhan iaitu dari sudut hukum syarak dengan perundangan.

Milikan Harta

Setiap *mawquf* mestilah mempunyai milikan penuh atau sempurna oleh pihak pewakaf. Hal ini selaras mengikut hukum syarak dan Enakmen Wakaf Terengganu 2016 Seksyen 23(1) iaitu “(a) dimiliki oleh waqif, (b) boleh dipindahmilik atau diserahkan tanpa sebarang halangan dan (c) boleh memberikan apa-apa manfaat, faedah atau kepentingan.”

Namun dalam konteks wakaf *irsod*, harta yang diwakafkan merupakan harta milikan orang ramai dan perkara ini khilaf dalam kalangan para ulama. Menurut Wahbah al-Zuhailī, pelaksanaan wakaf *irsod* adalah dibenarkan namun bukan dikira sebagai wakaf yang sebenar (Wahbah al-Zuhailī 2008). Melihat pelaksanaan wakaf *irsod* di Malaysia, ia mengambil kira tanah-tanah rizab di bawah Seksyen 62 Kanun Tanah Negara 1965. Sebelum proses pemberimilikan dilaksanakan, tanah-tanah tersebut terlebih dahulu dibatalkan perwartaannya iaitu di bawah Seksyen 64:

- (1) Perizaban mana-mana tanah untuk maksud awam (sama ada dilaksanakan di bawah Akta ini atau peruntukan-peruntukan mana-mana undang-undang yang berkuatkuasa pada bila-bila masa sebelum permulaannya) bolehlah, tertakluk kepada subseksyen (2), dibatalkan oleh Pihak Berkuasa Negeri pada bila-bila masa, sama ada mengenai keseluruhan tanah itu atau mengenai mana-mana bahagian atau bahagian-bahagian darinya.

Setelah pembatalan dibuat, maka pelupusan tanah akan dilaksanakan melalui kaedah pemberimilikan di bawah Seksyen 76 iaitu:

Pemberimilikan tanah Kerajaan di bawah Akta ini hendaklah terdiri daripada pelupusannya oleh Pihak Berkuasa Negeri:

- (a) Untuk suatu tempoh yang tidak melebihi dari Sembilan puluh Sembilan tahun;
- (aa) buat selama-lamanya-
  - (i) Jika sekiranya Kerajaan Persekutuan memerlukan Pihak Berkuasa Negeri menyebabkan geran buat selama-lamanya dibuat kepada Kerajaan Persekutuan atau kepada pihak berkuasa awam atau jika sekiranya Kerajaan Persekutuan dan Kerajaan Negeri bersetuju untuk membuat suatu geran buat selama-lamanya kepada Kerajaan Persekutuan;
  - (ii) Jika sekiranya Pihak Berkuasa Negeri berpuas hati bahawa tanah itu akan digunakan untuk tujuan awam;
  - (iii) Jika sekiranya Pihak Berkuasa Negeri berpuas hati bahawa terdapat keadaan-keadaan khas yang memerlukan ia dibuat sedemikian;

Prosedur bagi proses pemberimilikan ini melibatkan proses permohonan “Jadual 1” sebagai mana yang telah dijelaskan. Justeru, mengambil kira pelaksanaan ini dalam konteks harta bagi wakaf *irsod* ialah mempunyai hubungan yang berbeza. Hal ini kerana tanah-tanah yang diberimilik di bawah Seksyen 76 merupakan tanah milik kerajaan secara mutlak dan bukan tanah daripada pihak orang ramai. Berdasarkan Seksyen 76(a) bahawa pemberimilikan ialah secara bertempoh, jika tempoh tamat, maka tanah tersebut dijadikan semula sebagai tanah kerajaan (Jabatan Tanah dan Galian Persekutuan 1980). Dalam konteks fiqh pula, harta bagi wakaf *irsod* ialah harta milikan orang ramai yang ditempatkan di baitulmal, dan diwakafkan untuk masalah umum (Abu Abbas n.d.), perkara ini turut dijelaskan oleh Ibnu Abidīn dengan pandangan yang sama (Ibnu Abidīn n.d.). Rumusnya, harta baitulmal yang diwakafkan oleh pihak kerajaan mengikut pandangan para ulama terdahulu adalah berbeza jika dibandingkan dengan elemen-elemen yang ada berdasarkan kedudukan tanah kerajaan di bawah perundangan Kanun Tanah Negara 1965.

Kaedah Perwakafan

Wahbah al-Zuhailī (2008) menjelaskan bahawa salah satu rukun wakaf yang wajib dipenuhi adalah *sighah*. Bagi memenuhi syarat *sighah* ia mestilah bersifat *tanjīz* iaitu “terlaksana” tanpa terikat mana-mana ikatan *ta’līq* yang menghalang bagi sesebuah wakaf. Dalam konteks pengurusan MAIDAM, pelaksanaan pendaftaran wakaf mempunyai dua kaedah iaitu kaedah pendaftaran secara pindah milik di bawah Seksyen 214 Kanun Tanah Negara 1965 dan kaedah perletakhakan di bawah Seksyen 416c. Kedua-dua kaedah ini turut dimuatkan di bawah Peraturan-peraturan Wakaf Negeri Terengganu 2019 Seksyen 3 dan 4 iaitu:

3. Kaedah pendaftaran ini hendaklah dilaksanakan melalui Borang 14 A Kanun Tanah Negara 1965 [Akta 56] dan mengisi Borang 1 serta Borang 3 dalam Jadual sebagai mana ditetapkan dalam Peraturan ini. Pendaftaran tanah wakaf melalui kaedah perletakhakan
4. (1) Pendaftaran tanah wakaf melalui kaedah perletakhakan ini melibatkan tanah-tanah yang tidak boleh dipindahmilik melalui kaedah yang ditetapkan dalam Peraturan 3.

Secara umumnya, dua kaedah di atas melibatkan pendaftaran tanah wakaf oleh mana-mana pihak individu yang mencukupi syarat sebagai salah seorang pewakaf sebagai mana tertakluk di bawah Enakmen Wakaf Terengganu 2016 Seksyen 31(1). Namun dalam konteks perwakafan bagi wakaf *irsod* ia tidak tertakluk terhadap seksyen tersebut. Hal ini disebabkan proses pendaftaran tanah melibatkan kaedah pemberimilikan di bawah Seksyen 76 Kanun Tanah Negara 1965. Oleh yang demikian, kesan pendaftaran ini menunjukkan bahawa tiada pelaksanaan *sighah* wakaf ke atasnya.

Dalam hal ini, merujuk perbahasan para ulama silam bahawa kedudukan *sighah* wakaf *irsod* tidak dijelaskan secara terperinci, apabila perkara ini dikaitkan dalam konteks pelaksanaan semasa di bawah perundangan tanah maka ia diambil kira sebagai perkara ijtihad. Mengenai perbincangan *sighah* secara lebih khusus, Mazhab Syafii, Maliki dan sebahagian Mazhab Hambali mensyaratkan bahawa mestilah wujudnya *ijab* dan *qabul* sekiranya penerima wakaf dinyatakan secara jelas oleh pihak pewakaf. Namun, menurut Mazhab Hanafi, memadai dengan lafaz daripada pihak pewakaf sahaja. Menurut Abū Yusūf iaitu salah seorang ulama dalam Mazhab Hanafi, lafaz yang digunakan memadai mengikut kefahaman adat setempat. Bagi Mazhab Hambali pula, ia turut dibenarkan *sighah* wakaf dengan dilaksanakan secara perbuatan iaitu tanpa menggunakannya secara lafaz (Wahbah al-Zuhailī 2008). Melihat konteks pelaksanaan pendaftaran wakaf *irsod* di Terengganu, ia dilaksanakan di bawah Seksyen 76 Kanun Tanah Negara. Proses

akhir bagi pemberimilikan ini adalah tertakluk di bawah Seksyen 81(2) iaitu pihak MAIDAM akan membayar premium berdasarkan notis “Borang 5A” yang dikeluarkan. Antara kandungan yang dimuatkan di dalam Borang 5A tersebut dinyatakan secara jelas bahawa tanah tersebut tidak boleh dijual, digadai dan dipindah milik.¹ Hal ini menunjukkan bahawa pihak kerajaan telah menyerahkan tanah ini untuk dijadikan sebagai wakaf dan ia berlaku dari sudut *sighah*nya secara bertulis di dalam borang tersebut. Jika melihat perbincangan para ulama mengenai *sighah* wakaf, ia boleh terjadi melalui satu pihak sahaja atau boleh juga terjadi secara perbuatan. Hal ini menunjukkan bahawa kaedah pelaksanaan tersebut mempunyai elemen *sighah* wakaf yang terdapat di dalam Borang 5A.

Penerima Wakaf

Menurut Wahbah al-Zuhaili (2008), penerima wakaf atau *mawquf alaih* merupakan salah satu rukun daripada hukum perwakafan. *Mawquf alaih* juga turut dimuatkan di dalam Enakmen Wakaf Terengganu 2016 Seksyen 2(1). Di peringkat pengurusan MAIDAM, pelbagai jenis penerima wakaf yang telah ditadbir seperti wakaf tapak masjid, surau, perkuburan Islam, kebajikan anak yatim, pelajaran agama dan sebagainya.¹ Segala jenis wakaf yang ada telah dibahagikan kepada dua bahagian iaitu wakaf khas dan wakaf am. Perkara ini termaktub di dalam Enakmen Wakaf Terengganu 2016 Seksyen 14: “Jenis wakaf yang boleh diwujudkan di bawah Enakmen ini ialah (a) wakaf am; dan (b) wakaf khas.”

Wakaf am dan wakaf khas merupakan dua perkara yang berbeza. Berdasarkan tafsiran di bawah Enakmen Wakaf Terengganu 2016 Seksyen 2(1) bagi pengertian wakaf am ialah: “apa-apa mawquf yang diwujudkan bagi tujuan kebajikan umum menurut Hukum Syarak.” Bagi pengertian wakaf khas pula iaitu: “apa-apa mawquf yang diwujudkan bagi suatu tujuan yang khusus menurut Hukum Syarak.”

Segala jenis wakaf yang dikendalikan oleh pihak MAIDAM seperti tapak masjid, surau, kubur dan lain-lain termasuk dalam kategori wakaf khas. Bagi wakaf am pula ialah hasrat pewakaf dalam bentuk kebajikan umum sebagai mana dicatatkan di dalam “Borang Perwakafan.”¹ Selain itu, fungsi wakaf am dan wakaf khas dalam konteks pengurusan MAIDAM adalah berbeza. Antara perbezaan tersebut ialah kegunaan atau perbelanjaan hasil wang wakaf. Sebagai contoh, hasil wakaf khas mestilah digunakan mengikut tujuannya secara lebih khusus, manakala wakaf am pula digunakan mengikut tujuan lebih umum dan diakaunkan hasil tersebut dalam Kumpulan Wang Wakaf. Dasar pelaksanaan ini telah termaktub di dalam Enakmen Wakaf Terengganu 2016 Seksyen 38(1) dan (2) iaitu:

(1) Segala manfaat, faedah atau kepentingan daripada suatu wakaf am hendaklah dibayar kepada dan menjadi sebahagian daripada Kumpulan Wang Wakaf. (2) Segala manfaat, faedah atau kepentingan daripada suatu wakaf khas hendaklah digunakan mengikut terma-terma yang ditentukan oleh waqif kecuali bagi terma-terma yang bercanggah dengan Hukum Syarak.

Mengenai *mawquf alaih* bagi wakaf *irsod* pula, ia digunakan bagi tujuan umum iaitu masalah umum. Perkara ini berdasarkan penjelasan para ulama silam seperti Abu Abbas, Ibnu Abidīn dan Al-Māwardī, dan perkara ini juga selaras mengikut kebanyakan pandangan para ulama (Wuzrāt Al-Awqāf 2015). Oleh yang demikian, melihat perbandingan secara lebih khusus bahawa pelaksanaan wakaf *irsod* di Terengganu melibatkan tanah-tanah kerajaan yang diberimilik kepada pihak MAIDAM untuk tujuan tapak masjid, surau dan perkuburan Islam. Dasar ini telah diputuskan di dalam MMKN Kali Ke-3 bertarikh 17 Januari 2018 (Cabutan minit Pejabat Tanah dan Galian Negeri Terengganu 2018). Kegunaan wakaf bagi tapak masjid, surau dan perkuburan Islam termasuk sebagai jenis wakaf khas. Justeru, amalan bagi kedudukan wakaf *irsod* ini tidak menunjukkan hubungan yang tepat kerana ia berlaku terhadap *mawquf alaih* yang lebih khusus. Namun demikian, terdapat juga kegunaan *irsod* untuk tujuan khusus seperti diberikan kepada fakir miskin dan lain-lain sebagai mana dijelaskan oleh salah seorang ulama silam seperti Ibnu Nujim. Rumusannya, perkara ini masih dalam lingkungan ijtihad sebagai mana yang telah dibincangkan. Menurut Al-Zarqā (1997), bahawa kedudukan hukum tentang perwakafan merupakan perkara yang bersifat ijtihad. Selain itu, keputusan fatwa di Malaysia tentang kedudukan wakaf *irsod* masih tidak diputuskan di peringkat kebangsaan dan juga di negeri Terengganu, namun hanya terdapat fatwa di negeri Selangor bertarikh 6 Mac 2007 seperti berikut: “Kerajaan negeri boleh mewakafkan harta sebagai penggunaan khusus kepada orang Islam termasuk tapak masjid, surau, kubur dan sekolah Islam.”

Berdasarkan dapatan kajian ini, dicadangkan supaya pelaksanaan wakaf *irsod* perlu dibuat hubungan kesesuaian ketiga elemen tersebut iaitu antara hukum syarak dengan perundangan semasa. Hal ini disebabkan Kanun Tanah Negara 1965 telah memperuntukkan bahawa wakaf mempunyai bidang kuasa tersendiri sebagai mana dinyatakan di bawah Seksyen 4(1) (e): “Mana-mana undang-undang buat masa itu berkuatkuasa berhubung dengan *wakaf* atau *bait-ul-mal*.”

Hubungan ketiga elemen ini memerlukan pindaan kecil bagi Enakmen Wakaf Terengganu 2016 berhubung pelaksanaan wakaf *irsod*. Atau boleh juga dibuat secara peraturan khusus kerana enakmen tersebut telah memperuntukkan bahawa boleh mewujudkan sebuah peraturan sebagai mana dinyatakan di bawah Seksyen

55(1) iaitu: “Majlis boleh, dengan perkenan Duli Yang Maha Mulia Sultan, membuat peraturan-peraturan, yang hendaklah disiarkan dalam *Warta* bagi melaksanakan peruntukan Enakmen ini.”

KESIMPULAN

Pelaksanaan wakaf *irsod* merupakan suatu perkara penting dari sudut pemerhatiannya. Ia melibatkan kajian terhadap hukum syarak dan juga perundangan semasa. Setelah kajian dibuat secara mendalam, kedudukan hukum syarak dengan perundangan yang terlibat masih mempunyai hubungan antara keduanya walaupun tidak secara menyeluruh. Justeru, ia memberi kesan yang signifikan kepada setiap elemen yang diamalkan iaitu milikan harta, kaedah perwakafan dan penerima wakaf. Sehubungan itu, dapatan kajian ini dapat dimanfaatkan kepada pihak industri iaitu MAIDAM. Selain itu, ia juga membuka ruang kepada pihak pengkaji untuk meneroka pelaksanaan ini secara lebih meluas dan juga lebih mendalam lagi pada masa akan datang.

NOTA

1. Temu bual bersama Fatimah Harun, Penolong Pegawai Wakaf dan Sumber Am, MAIDAM pada 1 Januari 2019.
2. Temu bual Bersama Yacoob Abdullah, Penolong Kanan Setiausaha Wakaf dan Sumber Am, MAIDAM pada 15 Ogos 2020.

RUJUKAN

- Al-Māwardī. n.d. *Al-Aḥkām al-Sultāniyyah*. Vol. 1. Kaherah: Dār Hadis.
- Abu Abbas Syihābuddin Al-Qarāfi. n.d. *Al-Faruqī, Anwār Al-Barūqī Fi Anwār Al-Farūqī*. N.p: Alam Kutub.
- Al-Zarqā. 1997. *‘Aḥkām al-Awqāf’*. Ammān: Dār Ammān.
- Burns, R. 2000. *Research introduction to research methods*. Vol. 1. London: Sage Publication.
- Cabutan Minit Pejabat Tanah Dan Galian Negeri Terengganu. 2018. [PTG.TR. 00/66/2014/0008 PENDUA (18).
- Enakmen Wakaf Terengganu 2016 [En.1/2016].
- Ghazali Darusalam and Sufean Hussin. 2016. *Metodologi penyelidikan*. Vol. 1. Kuala Lumpur: Penerbit Unversiti Malaya.
- Ibnu Abidīn, Al-Dimasyqī Hanafī. 1992. *Raddul Mukktār Ala Dārul Mukhtār*. Vol. 6. Bayrūt: Dār Fikr.

- Ibnu Abidīn. n.d. *Hāshiyah Ibnu Abidīn*. Vol. 2. Bayrūt: Dār Fikr.
- Ibnu al-Humam, Kamal al-Din Muhammad al-Sakandari. 1977. *Shar al-Fath al-qādir*. Vol. 1. Beirūt: Dār Al-Fikr.
- Ibnu Manzur. 1990. *Lisānul Arab*. Vol. 9. Beirut: Dār Al-Fikr.
- Ibnu Qudāmah, Muhammad Abdul Allah. 1990. *Mughni*. Vol. 4. Cairo: Dār Al-Kutub.
- Jabatan Tanah dan Galian Persekutuan. 1980. *Buku panduan pentadbiran tanah*. Vol. 1. Kuala Lumpur: Percetakan Negara.
- Majlis Agama Islam dan Adat Melayu Terengganu (MAIDAM). 2018a. *Laporan tahunan MAIDAM 2017*. Vol. 1. Kuala Terengganu: Syarikat Percetakan Yayasan Islam Terengganu.
- _____. 2018b. *Skim bantuan wakaf dan sumber am*. Vol. 1. Kuala Terengganu: Syarikat Percetakan Yayasan Islam Terengganu.
- _____. 2020. Laporan Tanah Wakaf Majlis Agama Islam dan Adat Melayu Terengganu bagi tahun 2020 [MAIDAM 03-003/79]
- Majma' Lughah Arabiyyah. 2008. *Mu'jam al-Waṣīṭ*. Vol. 4. Kaherah: Maktabah Syāri.
- Merriam, S. 2001. *Qualitative research and case study applications in education*. Vol. 1. San Francisco: Jossey-Bass Pub.
- Mohd Idris Abdul Rauf Al-Marbawi. 2006. *Kamus Idris Al-Marbawi*. Vol. 3. Kuala Lumpur: Darul Fikr.
- Muṣṭafa Muhammad. 2010. *Jāmi' al-Durūs al-Arabiyyah*. Vol. 1. Kaherah: Dār Ibnu Jauzi.
- Othman Lebar. 2017. *Penyelidikan kualitatif pengenalan kepada teori dan metode*. Vol. 6. Perak: Nur Niaga Sdn. Bhd.
- Peraturan-Peraturan Pendaftaran Wakaf (Terengganu) 2019 iaitu 'Warta Kerajaan' Jil 72 No.21.
- Ridzuan Mohamad, Zurita Mohd Yusoff and Nadhirah Nordin. 2020. Pelaksanaan wakaf zuriat di Terengganu. *Malaysian Journal of Islamic Studies* 4(1): 107–114. <https://doi.org/10.37231/mjis.2020.4.1.136>
- Siti Uzairiah Tobi. 2018. *Kajian kualitatif dan analisis temu bual*. Kuala Lumpur: Aras Publisher.
- Wahbah al-Zuhailī. 2008. *Fiqhu al-Islam wa al-Adillah*. Damsyik: Dār al-Fikr.
- Wuzrāt Al-Awqāf. 2015. *Mawsūat fiqhiyyah*. Vol. 2. Kuwait: Dārul Al-Salāsih.